

ELS TRES COMPONENTS DE LES *REGLES DE ESQUIVAR VOCABLES*

Antoni M. BADIA I MARGARIT
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

1. Preàmbul. En principi, el text present es basa en el que vaig llegir durant la taula rodona del 15 de gener de 2004. Tanmateix, en la seva versió actual, l'he modificat per raó de les intervencions (d'altri i meves) que es feren sentir en el debat i d'una nova reflexió sobre el tema.¹ Atesos el disseny indissimulat dels organitzadors i el contingut de les quatre intervencions, la taula rodona versà predominantment sobre l'autoria del text. A propòsit, insisteixo en la meua sabuda tesi que Pere Miquel Carbonell (PMC) en fou l'autor. No ho faig per entossudiment, sinó després d'analitzar les dades aportades en la polèmica i d'haver fet pública la meua proposta sobre els tres components del text (Badia 2003, p. 35-41), els quals són: *a*) la filologia (examen del text manuscrit i del còdex gironí, i els vuit arguments adduïts a favor de l'autoria de PMC, cf. Badia 1999, p. 135-154), *b*) la sociolingüística (aportació *passiva* de la societat culta, especialment de Bernat Fenollar) (BF) i *c*) la història cultural (ideari lingüístic forjat en el món dels humanistes, aportat per Jeroni Pau) (JP). Ara bé, conscient que en la recerca no existeix la veritat absoluta, no deixo de fer la reserva pertinent pel que fa a les *Regles*: prego el lector de relativitzar les meves afirmacions, baldament ara semblin categòriques. I així ho declaro, una vegada per totes.

2. L'autoria de les *Regles*. El text de les *Regles de esquivar vocables*, redactat vers 1492, no el veié ni el conegué ningú (ni ningú en sentí parlar) fins l'any 1932. Un silenci absolut hi planà, doncs, durant 440 anys. I, encara, que jo sàpiga, entre 1932 i 1950 tampoc ningú n'havia fet cas. El gironí Josep M. Solà i Camps en sabia l'existència en els anys quaranta del segle xx i el qui us parla, empès per Solà i per Riquer, el publicà el 1950. Si atenem al primer component del text (la filologia, cf. núm 1), podem afirmar que PMC n'és l'autor indiscutible. En efecte, mal podien haver-hi intervingut BF (ni cap dels "seus amics"), ni tampoc ningú de Barcelona, perquè PMC, que redactà el text tot sol, espontàniament i de manera apressada i desordenada (així s'infereix del mateix manuscrit), no l'havia donat a conèixer a ningú (tret, sense dubte, de JP, el seu impulsor, cf. núm. 6).

PMC, de qui tothom retreu defectes ben coneguts (núm. 3), vivia, al mateix temps, amb una veritable obsessió per la llengua catalana (cf. Badia 1999, p. 424-426). Sensible a tot allò

1. Aquest serà, doncs, el "Tercer comentari sobre les *Regles*", tal com vaig anunciar-ho a Badia 2001, p. 84-85. El primer fou Badia 2001; el segon, Badia 2002 (*vid.* Bibliografia). Per estalviar espai, utilitzo les inicials dels tres protagonistes: Pere Miquel Carbonell = PMC, Bernat Fenollar = BF i Jeroni Pau = JP. La citació de regles concretes es fa per mitjà de R- (+ el número de la regla).

que afectava aquesta passió, sempre amb les antenes posades per a captar-ne les incidències, i al servei de la “llengua bona” que propugnaven els humanistes, escriu unes regles “per bé parlar la llengua catalana”. PMC operava amb l’única modalitat de llengua culta que aleshores era reconeguda, de la qual hauria sorprès que algú en parlés com a feta —o desfeta— a trossos (com passaria si s’hi distingissin certes modalitats diatòpiques). La *llengua culta* era una, i la mateixa, arreu del domini lingüístic. Seria agosarat de voler detectar-hi valencianismes cap a les acaballes del segle xv, per tal com els que podien semblar-ho (i avui en bon nombre ho són) aleshores pràcticament tots es trobaven pertot, com a màxim amb lleus diferències en dosificacions quantitatives d’ús (núm. 4).

Curiosa situació, la de PMC. De cara enfora, vol aparentar allò que no és, i, per dins, se sap coneixedor només regular d’una matèria de la qual, d’altra banda, és un enderiat i aspira que tothom el tingui per paladí. És clar que compta amb l’ajut impagable del seu cosí, mentor i mestre JP, que l’ha exaltat en el recòndit món dels humanistes i l’ha induït, sobretot amb les seves lletres erudites, a compondre un text (que seran les *Regles*) en sintonia amb Pompilio i altres humanistes italians. Ben mirat, però, ell, tan altiu, no ignora que tot sol no se’n sortirà i que necessita ajut aliè. Li són ben coneguts el nom i el renom de BF, de qui se citen fins i tot mostres concretes de correcció idiomàtica (mostres naturalment no diatòpiques, sinó diastràtiques).² PMC incorpora algunes d’aquestes mostres al text que escriu, a mesura que li vénen a la memòria (on les té emmagatzemades, potser quan ja ni sabia contar com hi havien arribat ni de qui provenien). Tanmateix, el nom de BF se li imposa, pel prestigi de què aquest frueix i per això ha mencionat el seu nom al llinard del text que elabora, tot apel·lant al “seu juf” com a purista (R-3). Es tracta del segon component de les *Regles* (el sociolingüístic, cf. núm. 1). No és, doncs, BF (ni ningú més) qui intervé en la redacció de les *Regles* (per la impossibilitat material de qui no hi era ni res no en sabia), sinó PMC qui recull algunes correccions que circulen per Barcelona com atribuïdes a aquell. Per tant, en tot cas, BF hi tindria una intervenció *passiva* (la del pes de la societat parlant culta que *de facto* ell representa), la qual, si es fa sentir a les *Regles*, és per iniciativa de PMC.³

3. Les objeccions a l’autoria de PMC. Quin destí, el de PMC! Un home tan vanitós com ell, que tot ho fa per assegurar-se una excel·lent fama pòstuma, i que, en canvi, s’ha guanyat el blasme pràcticament universal dels qui s’han ocupat d’ell i de la seva obra! Ni com a (pretès) autor de les *Regles*, l’horòscop tampoc no se li ha girat a favor. Jo mateix que, volent jugar net (i vistos els arguments i els materials aplegats, per a mi diriments), li he atribuït l’autoria del text, no he deixat de reconèixer i de blasmar els defectes que els estudiosos li pengem amb tota justícia. El que sorprèn és que aquests defectes s’hi hagin involucrat com si fossin raons vàlides científicament per a negar que ell en sigui l’autor. Vegem-ho. Les objeccions a l’autoria de PMC se centren en arguments *ad hominem*, que són de tres menes: la ideologia, el caràcter i el sedentarisme. a) La ideologia política. PMC era un reialista acèrrim, d’una fidelitat a Joan II a tota prova (com, més tard, a Ferran II). Aquesta fidelitat, amb la presó del príncep de Viana i la guerra civil, el comprometia de manera flagrant. Al mateix temps, la seva actitud, que avui diríem integrista, en qüestions com la instauració de la inquisició o els processos contra

2. No en tenim una certesa física, només una certesa moral. És a dir: hi creiem per lògica, no per empirisme, car ens en manquen testimonis documentats i autèntics.

3. Pensar en qualsevol intervenció *activa* de BF anterior a les *Regles* (que, com diem, foren de redacció personal, reservada i probablement només coneguda de JP) seria quelcom atractiu, però no acceptable. I, si BF hi hagués intervingut, la seva acció hauria traspuat d’una manera o altra. Però no en sabem res. Només podem conjecturar, com fa, esperançat, Ferrando 2002, p. 89-92.

jueus i heretges, el desacreditava en molts medis ciutadans. *b)* El caràcter soberg. PMC era vanitós fora mesura, en tot cercava l'autocomplaença, només pensava en ell i només parlava d'ell, el dominava l'afany de notorietat i de tenir un lloc assegurat en la posteritat; per això el seu orgull el duia a col·locar-se en els primers llocs i a estampar arreu la seva signatura. *c)* El sedentarisme barceloní. Bé que d'un caire diferent dels dos trets anteriors, el fet que el barceloní PMC visqués tota la vida gairebé sense moure's de la seva ciutat nadiua, ha estat esgrimit com un argument poderós per a desqualificar-lo com a autor de les *Regles*. “No havia estat a València; *ergo*, no podia escriure'n el text”. Aquest raonament, però, té una doble clivella: *i)* d'una banda, per a una comesa d'aquesta índole, la condició primordial no era de conèixer el país, sinó la llengua; i, per a un bibliòfil com PMC (cf. Rubió 1990), valia més reunir algunes informacions extretes del *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve (1489) que no pas assegurar-se una llarga estada a la bella València; *ii)* d'altra banda, si el secessionisme lingüístic dels nostres dies és aberrant, què no diríem del que pretenguéssim endossar a la llengua del segle xv, quan ningú no concebia ni mencionava matisos diferencials, simplement perquè no n'hi havia (o, si n'hi havia, eren inapreciables o menyspreables i no apareixien a la seva modalitat culta comuna)? Saber català era igual a saber valencià (cf. núm. 4). Permeteu-me de dir que recórrer, en una discussió científica, a arguments com els tres esmentats em sembla poc seriós. Tots coneixem figures il·lustres que (malgrat llur posició política, llur caràcter tosc o dur o llur vida assentada) han excel·lit en la recerca i que avui jutgem *només* per la qualitat d'aqueixa recerca. Això no vol dir que hom no hagi esgrimit altres raons (ara sí, científiques) per a desqualificar PMC com a autor de les *Regles* (sobre aquestes objeccions, referides a la seva flaca coneixença del valencià, cf. núm. 4).

De totes maneres, abans de donar aquest punt per acabat, demanem-nos si no podríem establir alguna relació entre els defectes personals de PMC i la seva autoria de les *Regles*, que jo defenso. Em limitaré a recordar dos aforismes amb què vaig cloure la meva darrera intervenció a la taula rodona del 15 de gener, quan, forçat pel rellotge i temptat per la ironia, ja no em quedava temps per a esplaiar-me amb més disquisicions. Sí, dos aforismes: l'un, en llatí; l'altre, en català (aquell, més fàcil d'entendre que aquest). Fan així: *audaces fortuna iuvat* ‘la sort ajuda els audaços’ i *els boigs fan bitlles* ‘[contràriament a allò que per llur idiosincràsia podríem imaginar, de vegades] els boigs [també] fan coses bones’. No els comentaré; només prego el lector d'aplicar-los al nostre tema, car no deixen de referir-s'hi en un cert sentit i amb una bona dosi d'agudesia.

4. L'impropi valencianisme de les *Regles*. Les objeccions veritablement científiques a la pretesa autoria de PMC, formulades per Germà Colón i Antoni Ferrando, es basen en els escassos i imperfectes coneixements que aquell mostra posseir del parlar valencià. Ací hi ha un gran malentès, del qual em sento el primer responsable (“primer”, en termes cronològics, car prové de Badia 1999, *passim*). En l'estudi de les *Regles* “ens hem posat unes ulleres dels segles xx i xxi per a examinar una situació del darrer terç del segle xv” (Badia 2002, p. 33). Això ens ha menat a una discussió anacrònica: si el valencià BF fos l'autor de la primera part del text (*R-1-174*), resultaria que condemnava valencianismes (i també, és clar, barcelonismes) i, si JP ho fos de la segona (*R-175-325*), paral·lelament i contràriament condemnaria barcelonismes (i valencianismes). L'error de mètode ens ha dut a un atzucac, del qual, per la meua part, he procurat d'apartar-me (Badia 2002, p. 33-35). D'altra banda, tinc la impressió que les correccions encreuades es neutralitzen, com m'ho féu dir la lectura de Colón 2001, *passim*. (cf. Badia 2002, p. 29-31). Ara bé, com que les *impressions* sempre són vagues i ací hem d'argumentar amb documentació provada, m'he compromès (Badia 2002, p. 29-30) a fer públics els càlculs numèrics del sentit de les correccions de les *Regles*. Espero de fer-ho, perquè així ho

he anunciat, però no perquè aquesta tasca sigui necessària. N'hi haurà prou de llevar-nos les ulleres d'avui i examinar directament la llengua que, a la quinzena centúria, parlaven i defensaven PMC i BF, que era la mateixa: l'única llengua catalana. El gran malentès a què alludeixo s'estén al mateix objectiu de les *Regles*. Aquestes són un aplec de "mots o vocables los quals deu esquivar qui *bé vol parlar* la llengua catalana". Si algú ho ha entès en un sentit geogràfic o dialectal és perquè encara s'ho mira amb les ulleres anacròniques (Badia 2002, p. 42). PMC parla sistemàticament de "llengua catalana" (i si una vegada diu "lo vulgar català e valentià", no dóna a entendre la suma de dues llengües, sinó una llengua que té dos noms, cf. Badia 1999, p. 373). I qui parla, aquesta única llengua catalana? La parlen els "catalans i valencians" que són els qui, per una mena d'acord tàcit, la volen *parlar bé* (R-3, 175). No ens apartem tant de la realitat, doncs, quan citem l'"eix Barcelona-València", que PMC practicava *de facto*, malgrat que algú s'hi senti al·lèrgic (Ferrando 2002, p. 77-81).⁴

PMC, notari i arxiver, gestor indefallent en el món de la cultura, ha llegit i discutit amb historiadors, i ell mateix és autor d'una obra d'història; també figura com a poeta i assidu participant en concursos de poesia, per més que, com a poeta, és mediocre i, com a prosista, un estilista adotzenat. Més, encara: si, davant de molts, passa per allò que no és, ho deu a alguns dels defectes que li hem retret abans (núm. 3). I bé, PMC viu amb l'obsessió d'enaltir la llengua catalana, de la qual és un tenaç i esforçat defensor i és patent el seu afany per difondre'n la modalitat més acurada. Encoratjat, durant anys, pel seu cosí JP, es llança un bon dia a escriure les *Regles*. Per a ell, es tracta de vindicar la llengua culta reconeguda de fet per la norma de les dues ciutats capdavanteres: Barcelona i València (aquella recolza sobretot en un passat esplendorós que ell, no debades historiador, no desconeix; aquesta viu el moment més brillant que s'ha aconseguit en el terreny de les lletres). Atès que les lleus variants lèxiques o morfològiques de Barcelona són admeses a l'igual de les de València, no li passa pel cap de contraposar-les. Per a ell, això no tindria sentit. PMC apunta a la llengua culta, que basa en la solució més noble (segons l'etimologia o per la forma llatinitzant) i en la forma d'acceptació més general. No oblidem que, per als humanistes, de *llengua bona* només n'hi havia una (cosa que podia relegar els sinònims a un discret segon pla). Tanmateix, les formes proscrietes a les *Regles* no ho són per raons diatòpiques (com seria si acaressin les valencianes a les barcelonines, i a l'inrevés), sinó per un criteri diastràtic (i quan ho són realment per dialectals, com les baleàriques esmentades a la nota 4, és perquè PMC, en excloure-les de l'eix Barcelona-València, les tenia per incorrectes i, per tant, reprovables). En canvi, les recomanades ho són com a peces de l'única llengua culta, considerades així d'acord amb els criteris esmentats. Hem de reconèixer, doncs, que tots plegats ens hem equivocat, en admetre que les *Regles* enfrontaven valencià i barceloní, una diferència que no existia al segle xv. Per això dic que el valencianisme hi és impropi.

5. El paper de Bernat Fenollar. Era previsible que la taula rodona se centrés entorn de l'autoria de PMC (que fos per defensar-la o per combatre-la). Això féu que BF hi tingués un paper més aviat secundari. Afegim-hi dues circumstàncies: *a*) que Germà Colón insistí en les seves crítiques a PMC, i *b*) que són notòries les reserves que ell tothora ha expressat respecte a BF (cf. Colón 2001, p. 14).⁵ Aquest animava una tertúlia literària d'on sorgiren diverses

4. La consistència d'aquest "eix" és provada *per negationem* en el tracte que PMC dispensa als parlars baleàrics. Contràriament a la inclusió indiscriminada de pretesos barcelonismes i valencianismes, intercanviats i compensats en un mateix nivell de correcció, PMC reprovava, per exemple, l'article salat de les Illes (com a mostra d'un parlar que resta fora del dit "eix"). I això, malgrat les seves bones relacions amb els humanistes mallorquins.

composicions fetes o gestades “en equip”, com la imaginària polèmica que suscità *La brama dels llauradors*, cf. núm. 7, a). També escriví poemes de més altura i fou l’abnegat organitzador de certàmens poètics. Quant al tema de la llengua, BF es féu famós per la seva preocupació per la puresa idiomàtica, baldament semblés que hi restava molt limitada al món local. D’ací que tradicionalment BF no hagi estat gaire relacionat amb els humanistes del seu país, els quals, bé que feien un grup prou consistent, es recloïen (com els d’arreu) en ells mateixos i més aviat recelaven de gent com els “amics de Bernat Fenollar” (així els apostrofà, en frase gràfica, Martí de Riquer). Darrerament Antoni Ferrando, a propòsit del patent influx de JP sobre les *Regles*, ha fet uns quants plantejaments, més intuïtius que documentats, que apropiarien BF al nucli de la qüestió. Així, atès que la Roma de Roderic de Borja, de Paulo Pompilio i de JP era un gran fogar humanístic, “allí devien arribar els ecos de la rica vida cultural de València, entre els quals les iniciatives de Fenollar” (Ferrando 2002, p. 93; el *subratllat* és meu). Però, per quin correu hi arribarien?⁶

6. Jeroni Pau i el mòbil profund i decisiu de les *Regles*. Com sabem, la raó d’existència de les *Regles* és la dèria de la llengua culta que senten els humanistes italians del moment i que PMC (que tant ufaneja de bescanviar epístoles doctes amb bastants d’ells) es proposa d’aplicar al català. Ell ha adquirit aquesta idea fixa gràcies al seu cosí i mentor JP. Aquí sí que els lligams (familiars i culturals) entre ambdós humanistes són tan copiosos com coneuts. Ultra la rica correspondència encreuada entre ells (durant els disset anys que JP romangué a Roma), remarquem que les *Regles* devien ésser escrites arran de la repatriació de Pau a la seva Barcelona nadiua (1492). Tothom reconeix i valora el pes decisiu de JP en la concepció i en l’elaboració del nostre text, i Antoni Ferrando ho ha recalcat en la seva darrera aportació al tema (Ferrando 2002). Potser n’ha fet un gra massa i tot (cf. fi del núm. 5, la nota 6 i el núm. 7, c). Dic això perquè hem d’extremar la cautela sobre l’abast de la seva contribució. No oblidem la sorpresa de Mariàngela Vilallonga davant el supòsit que JP hagués escrit l’*Addició* de les *Regles*.⁷ De més a més, sabem que JP havia de col·laborar a un ambiciós projecte lexicogràfic de Paulo Pompilio, en forma d’un “vocabulari dels neologis-

5. Aprofito aquesta doble menció de Germà Colón per a recordar que aquest filòleg és tan fidel a la seva vocació fonamental (l’arplega, l’estudi i la datació de mots), que se’l veu més satisfet de trobar una paraula i d’identificar-la, que no pas de descobrir-ne el valor argumental (valencianista o barcelonista) que li proporciona. En trobar-nos per a la taula rodona del 15 de gener, em passà les seves darreres descobertes, i n’hi havia a favor i en contra de la seva posició. La seva màxima satisfacció era d’haver-ne fet la troballa.

6. La pregunta no és ociosa: l’única menció que Vilallonga fa de BF dins la seva obra sobre JP és treta d’una citació de Martí de Riquer (Vilallonga 1986, I, p. 133). BF hi és el gran absent. Els humanistes valencians que es relacionaven amb JP (segons la mateixa font) es compten amb els dits de les mans: els germans Joan i Jeroni Llopis, Pere de Roca, Joan de Borja i algun altre (*Ibidem*, p. 80-110). Tots ells, però, són tantes vegades esmentats, que Vilallonga no dubta a afirmar que “*imaginem* la Roma de l’època plena de catalans i valencians...” (*Ibidem*, p. 100; el *subratllat* és meu). Caldrà distingir, doncs, entre els humanistes valencians que omplien la Ciutat Eterna i els que eren amics de JP o el coneixien? Endemés, tan fort era l’eco de les “iniciatives de BF” perquè aquestes arribessin còmodament a oïdes de JP?

7. “Jeroni Pau va escriure tota la seva producció literària en llatí... Aquest fet, que és una conseqüència lògica del comportament i de la manera de fer dels humanistes, no ens ha de sorprendre, ans al contrari, ens hem d’estranyar que el seu nom encapçalí una *Addició* a les normes mencionades [les *Regles*], relatives a la llengua catalana, qualificada pel nostre autor [Pau] de *rudi sermone* a la seva obra *Barcino*” (Vilallonga 1986, I, p. 132). L’autora, gran coneixedora de l’obra de JP, ens dóna una lliçó de prudència en aquest afer: desestimant que JP escrivís l’*Addició*, creu que “probablement... Pau no va tenir aquí altra actuació que la de revisar les notes que havia escrit Carbonell, i potser també convèncer l’arxiver que seguís com a norma de bon català aquell que escrivien o parlaven *los cortesans*... i els *elegants parladors e trobadors* [núm. 173]” (*Ibidem*, p. 133).

mes literaris des del llatí medieval, dels vulgarismes i idiotismes d'Itàlia, Espanya, França i d'altres nacions" (Vilallonga 1986 I, p. 117). Un pla que sens dubte fou víctima de la seva mateixa vastitud i que, com se sol dir, morí abans de néixer, car, entre d'altres contratemps, el propi Pompilio moria el 1491 i JP abandonava la Ciutat Eterna el 1492. Ara bé, JP fou el gran impulsor de les *Regles*. La seva preparació en lletres clàssiques i la seva compenetració amb els humanistes italians li permetien de passar a PMC el gran missatge de l'ennobliment de la llengua i la seva discreta llatinització. Per això, si algú prestà consell a qui redactava les *Regles* o les llegí *in fieri*, fou JP (l'influx del qual constitueix el tercer component del text, l'historicocultural, cf. núm. 1).

7. Es repetirà la història? a) El passat. Espero que, en aquesta sessió, tan reblerta d'erudició, em deixareu introduir-hi una nota d'humor i de fantasia. D'altra banda, de més verdes en maduren... De moment, em refereixo a la prehistòria de les *Regles* (cf. Badia 1999, p. 55-62). Sabem que, en el darrer terç del segle xv, el món dels lletrats valencians fou remogut per una polèmica *sui generis*, aparentment encetada per una escomesa de BF contra els pagesos de l'Horta de València. Ell els recriminava de malmetre el llenguatge amb mots vulgars i formes incorrectes. La filípica de BF no l'ha vista mai ningú, però Jaume Gassull escriví *La brama dels llauradors* (ca. 1475), un poema on ell acusava BF d'haver insultat els pagesos i defensava llur tradicional manera de parlar. També en el debat intitulat *Procés de les olives* (ca. 1495), Jaume Gassull li'n torna a fer retret. BF, que ja tenia l'anomenada de purista, la veié acréixer amb aquest episodi. *La brama* fou publicada el 1561 (sense el pretès text de BF que l'hauria provocada i que, com dic, sembla inexistent). Era igual: BF es tornà l'estendard llegendari de la llengua culta, i el científicisme del segle xviii el convertí en l'autor d'un *Tratado* o recull de mots aliens a la llengua tinguda per bona (el qual, és clar, era una nova ficció). El mite persistí, i diversos escriptors del segle xix, que se'n feren ressò, esperaven amb candeletes que un dia apareguessin la diatriba de BF del segle xv o el seu *Tratado* del xviii (tot era u), i fins i tot, quan jo vaig publicar les *Regles* (1950), no mancà qui les identifiqués amb la vella invectiva de BF contra els pagesos de l'Horta! Des d'aquest angle de visió, BF gaudí d'un prestigi que no s'havia guanyat.

b) El present. Se'm podrà reprotxar que sóc una persona d'idees simples. Però no hi puc fer més (si més no, en aquest cas). PMC escriu les *Regles*. És l'any 1492, quan el seu cosí i mentor JP torna a Barcelona, i deu ésser l'única persona que sap què vol fer o ja està fent PMC. Sens dubte ambdós parents han parlat del tema, però no crec que JP hi hagi fet cap aportació concreta, tant perquè ell no en té l'hàbit com perquè PMC (que n'ha après la lliçó teòrica) ja s'encarrega de deixar-hi la seva empremta personal. D'altra banda, JP, malalt, dedicarà tot el temps lliure a la correcció de la història que el seu cosí prepara (les *Cròniques d'Espanya*). Aleshores, retrotraient-me jo mateix al període dels primers anys noranta del segle xv, em demano simplement i ingènuament: com se les havia enginyat BF (o qui fos) per a fer arribar a PMC, via Roma (a través de JP, doncs), unes regles d'ennobliment de la llengua, si ignorava que el destinatari en volgués dreçar una llista? (I això, malgrat les reserves que hi he posat al núm. 5 i a la nota 6). Si la feina que PMC tenia al magí hagués transcendit mínimament en els medis literaris de l'època, com s'explicaria que tothom en guardés hermèticament el secret? Més difícil, encara: com podia BF (o qui fos) contradir, rectificar o matisar les regles de PMC (quan encara no existien o que, ja escrites, romangueren desconegudes durant segles, si no sembla que JP en digués res a ningú abans de 1497, any de la seva mort)? Parlo així de BF perquè aquest era qui tallava el bacallà en temes lingüístics. Però potser sí que els seus mèrits se'ls guanyà a part de les nostres *Regles*... No serà que la problemàtica que insinuo ens encamina vers la idea de la intervenció *passiva* de BF a les *Regles* de PMC (núm. 2)? (Es tracta del segon component de les *Re-*

gles, cf. núm. 1). Al capdavant, PMC jugava amb avantatge, per tal com ell era qui, des del seu amagatall, sabia coses de BF o de qui fos.

c) El futur? Les *Regles* estan embolcallades *ab initio* per un vel d'obscuritat i de misteri. I em temo que aquest vel no continuï fent de les seves el dia de demà. Així, si BF fruï del renom de defensor de la llengua culta (entre altres raons, per haver-li estat atribuït un text que no ens consta que escrivís), no seria sorprenent que, temps a venir, adquirís un segon renom amb el mateix títol (només per una presumpció que el fes gratuïtament l'autor remot de les *Regles*). No crec que aquest cataclisme literari s'esdevingui en el vivent dels qui avui polemitzem sobre el tema. Nogensmenys, no descarto que, dintre cinquanta o cent anys, un altre filòleg de nou encuny no descobreixi la hipòtesi d'Antoni Ferrando (Ferrando 2002, p. 92-96) i en faci una tesi que posi en dubte la malfadada autoria de PMC. Així Ferrando propiciaria que algú reassumís, en un futur llunyà, el paper dels erudits dels segles XVI i XVIII, que cregueren en allò que no veien (però que imaginaven): que BF era l'autor de les discutides *Regles*. De moment, la hipòtesi fa així: "Fenollar va confegir... una llista de correccions lingüístiques... que arribà a Pau. [Aquest] l'articula a la seua manera, la modifica en bona part en funció del parlar de Barcelona... i n'exposa la doctrina sociolingüística. És així com l'hauria lliurada a Carbonell. El nostre arxiver la copia al ms. de Girona... La seua manipulació del text original és mínima" (*Ibidem*, p. 93-94). Ferrando és honest quan l'anomena "hipòtesi". Això vol dir que hi falten les proves documentals d'allò que, de moment, són conjectures suggestives i estimulants. Si hi haguéssim de donar crèdit, seria qüestió de rectificar, corregir o suprimir manta asseveració de Badia 1999. Ara no hi puc entrar. Només indico, com a mostra, un parell de punts que hauria d'escometre el filòleg de nou encuny. Desapareixeria la unitat (d'autor, de temps, de tema) de les dues parts del text, que jo sempre he dit que són com "dues gotes d'aigua". L'aportació (valenciana) de BF seria predominant a la primera part, mentre que la segona tindria la marca de JP (tant per les grans línies, que per a mi són presents a tot el text, com en casos concrets, i tals serien, per exemple, els italianismes o els castellanismes, atribuïbles, dins la part de JP, als ambients plurilingües de les vores del Tíber). Per cert, ací també caldrà esmolar bé les eines de treball. Ho dic perquè l'*Additió* atribuïda a JP, entre diverses *regles* que reflecteixen les maneres de parlar en els medis cortesans de Roma, acusa, segons Antoni Ferrando, la influència de l'italià i del castellà. I bé, a l'hora de donar exemples d'ambdós influxos, resulta que les mostres no són exclusives de la segona part: a) se citen cinc italianismes: *força, asay, flumayre, amendosos, miniar* (però els tres primers són de la primera part de les *Regles*, i només els dos darrers pertanyen a la part de JP); b) se citen set castellanismes: *a paso, sayo, no cumple, andar mi madre, lacayo, sombrero, roydo* (dels quals els tres primers són de la primera part, mentre que els quatre restants són de la segona) (Ferrando 2002, p. 94). Potser la meua mania que les dues parts de les *Regles* s'assemblen com dues gotes d'aigua no és tan desencertada... No puc allargar-me més sobre el futur incert. Faig vots perquè els qui demà treballaran sobre aquest tema fascinant sospesin bé totes les dades que manegem avui els qui ens n'ocupem. I ara tornem al primer decenni del segle XXI.

8. Conclusió. Avui per avui, la meua conclusió és òbvia. Malgrat els dubtes que a tots ens assetgen, continuo creient que PMC no fou el "compilador" de les *Regles*, sinó el seu "autor intel·lectual". Com sempre s'ha fet (i tots fem encara avui), PMC, inspirat i encoratjat per JP, posa mà de tot el que troba al seu entorn per compondre-les. Admeto que, per exemple, se m'adueixin mots que recomanava BF (amb el fi de provar la seva autoria), però (pel que he pogut constatar en força casos) mostres idèntiques es troben al mateix temps en altres autors de l'època. Són constatacions que palesen que les formes al·legades eren comunes a bon nombre d'escriptors i eren d'ús general entre la gent culta. (com jo puc triar avui entre *alçar* i *aixe-*

car, poso per cas). Les *Regles* són, doncs, una reeixida composició elaborada, com diem avui, en equip i s'apuntala en els tres components tantes vegades esmentats (el filològic, el sociolingüístic i l'historicocultural, cf. núm. 1), cadascun d'ells indispensable per comprendre el conjunt únic que tots tres formen. Tot el que n'heu dit, n'han dit i n'he dit, tot coopera a conjuminar un capítol important de la història de la llengua, del qual, abans de 1932 (ni, si m'ho permeteu, abans de 1950) no se'n podia ni somniar l'existència. Avui no solament és possible d'escometre el capítol desitjat, sinó que entre tots ja l'estem elaborant, i jo estic content d'haver-ne desbrossat el camí. En conloc que, malgrat les seves deficiències tècniques i els seus defectes personals, PMC reeixí a posar la primera pedra de la sociolingüística catalana.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- Badia 1999 BADIA I MARGARIT, Antoni M.: *Les Regles de esquivar vocables i "la qüestió de la llengua"*, Barcelona 1999.
- Badia 2001 BADIA I MARGARIT, Antoni M.: "Entorn de Pere Miquel Carbonell". Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. XLIII (= Miscel·lània Giuseppe Tavani, 2], 2001, p. 83-95.
- Badia 2002 BADIA I MARGARIT, Antoni M.: "325 regles de esquivar vocables a la cerca d'autor". Dins *Solemne acte d'investidura com a Doctor Honoris Causa de...*, Universitat d'Alacant, 22 de novembre de 2002, p. 15-45. [Aparegut el 2003].
- Colón 2001 Germà COLÓN DOMÈNECH: *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*. Barcelona 2001. "Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura", 3.
- Ferrando 2002 Antoni FERRANDO: "Sobre l'autoria de les *Regles d'esquivar vocables*, encara". Dins *Els Marges 70*, setembre de 2002 [aparegut el 2003], p. 67-98.
- Vilallonga 1986 Jeroni PAU: *Obres*. A cura de Mariàngela Vilallonga. 2 volums. Barcelona 1986.